

Dosya

Aydınlanma Yolunda Veda(t) Günyol

AYDINLANMA YOLUNDA VEDAT GÜNYOL

Tinsu BELE

Bilinen gerçektir: Uygarlığın gelecekteki yolu-
nu, 17.-19. yüzyıllar arası Avrupa'yı kuşatan
Aydınlanma Dönemi çizmiştir. Aydınlanma
Dönemi'nin belirleyici ilkeleri olan; **hümanizm** (in-
sancılık), **deizm**, **ateizm**, **akılcılık**, **iyimserlik**, **iler-
lemecilik** bugünlere ışık olmuş, insanlığın geleceğini
aydınlatan en önemli yol göstericilerdir.

Bu ilkeler insan doğasını her şeyin önüne ge-
çirmiş (**hümanizm**), vahyin bildirdiği Tanrı'yı yad-
sayarak yalnızca akıl yoluyla kavranan bir Tanrı'nın
varlığına inanmayı getirmiş (**deizm**), batıl inançları,
başmazlığı, dinsel dogmaları insanlığın ilerlemesi
önünde en büyük engel sayarak Tanrıtanımazcılığı
öne çıkarmış (**ateizm**), insanın rasyonelliğe, yani do-
ğuştan getirdiği akıl yetisinin her şeyi, din öğretilerini
de tartıp, ölçüp biçebilme yetisine olan inancını pe-
kiştirmiş (**akılcılık**), rasyonel olan insan aklının, yine
rasyonel olan evrendeki düzeni anlama yeteneğine
sahip olduğuna duyulan güvenci arttırmış (**iyimser-
lik**), modern bilimin, evrenin tüm farklı görünüşlerine
karşın düzeniğinin işleyişini çözerek, insanın doğayı
da kendisini de kontrolüne alabileceğine, böylelikle
ilerlemesini hiçbir şeyin engelleyemeyeceğine inan-
masını sağlamıştır (**ilerlemecilik**).

Bu ilkeler kıta Avrupası'nda dinsel dogmaların
egemenliğini yıkararak akılcılığı öne geçirir. Özellikle
eğitimde dinsel öğretilerin yerini bilimselliğin alma-
sını sağlar. Aydınlanma'nın temel öğeleri **insancılık**,
iyimserlik, **bilimsel ve teknolojik ilerleme ülküsü**,
akılcılık ve **evrenselcilik**; 18. ve 19. yüzyıllarda tüm
dünyayı etkiler, bireysel, toplumsal, siyasal düşünce
değişimlerine, (materyalist düşüncenin getirdiği) sos-
yal patlamalara, devrimlere, insan hakları ve demok-
rasiyi savunacak yeni devlet modellerine yol açar.
Gücünü Tanrı'dan ve din kitaplarından alan devlet
modeline sahip krallıkların, imparatorlukların yerini
demokrasi ilkesine dayanan halkçı, laik dizgeler alır.
Bu dizgeler arasında da kapitalist ve sosyalist düzen-
lemeler çatışkılı biçimde belirginlik kazanır.

20. yüzyıla dek uzanıp yayılan, bu yeni yüzyılda
savaşlarla iç içe geçen, İslâm ülkelerini de sarsan (ki
Aydınlanma Dönemi'nden en az pay alacak ülkeler
en doğuda olanlardır) bu süreler, büyük sosyal de-
ğişimlere neden olacaktır. Aydınlanma Dönemi'nin
uzantısı 20.yüzyılda ortaya çıkan iki büyük dünya
savaşının tam göbeğinde, bu değişimleri derinleme-
sine etkileyen iki önemli devrim vardır. Bunlardan
biri Rus Ekim Devrimi, öbürü Türkiye Cumhuriyeti
Devrimi'dir. Her ikisi de dünyanın haritalarının de-
ğişmesinde en etkin rolleri oynar ama Türk Devrimi'nin

anlamı, Türkiye'nin bir İslâm ülkesi oluşu açısından
başkadır.

Bir din devleti olan Osmanlı imparatorluğu;
Avrupa'ya en yakın ülke oluşu nedeniyle İslâm ülke-
leri arasında Aydınlanma Dönemi'nden –geç de olsa-
etkilenişle öne çıkar. Osmanlı'nın Avrupa aydınlan-
masına ayak attığı Tanzimat Dönemi'nde aydınlar,
imparatorluğun gelecekteki yazgısını da belirleyecek
toplumsal değişikliklere kapı açar. Ardından gelen
İttihatçılar ise, olumlu, olumsuz bütün yönleriyle si-
yasal çarkı da etkileyecek, imparatorluğun sonunu
getirecektir. Kendisi de bir Osmanlı paşası olan, bir
açıdan İttihatçı sayılabilecek Mustafa Kemal Atatürk
din devletini ortadan kaldırır, yerine Avrupa Aydın-
lanma Dönemi'nin ilkelerini benimseyen Türkiye
Cumhuriyeti'ni kurar. Cumhuriyet Dönemi Türk ay-
dınlarına düşen de bu ilkeleri yeni doğan ülkede uy-
gulayabilmek ve toplumu bu yönde eğitmektir.

İşte Veda Günyol; böyle bir sürecin çocu-
ğudur. 1911 doğumlu Veda Günyol; döneminin iyi
eğitilmiş bütün aydınları gibi Fransızca bilir. Dahası
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten
sonra Paris'te, 1939'da hukuk doktorası yapar. Ülke-
ye dönünce Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğret-
meni ve Hukuk Fakültesi'nde asistan olarak çalışır.
Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda (1942-
1948) çalışır, İslâm Ansiklopedisi Yazı Kurulu'nda
(1949-1959) görev yapar, Colombia Üniversitesi'nde
(1952-1953) edebiyat dersleri izler. Ama bütün bu
yapıp ettiklerinin yanı sıra Veda Günyol, Türk Ay-
dınlanma Dönemi'nin en önemli yapıtaşlarından biri
olan büyük bir aydınımızdır. Onun; Paris'te tanıştığı,
döneminin önemli bilim insanı Dr. Adnan Adıvar'la
olan dostluğu kanımca aydın kişiliğini çok etkilemiş-
tir. İslâm Ansiklopedisi'nin mimarı, Kurtuluş Savaşı
süresinde Atatürk'ün en güvendiği kişilerden olan,
TBMM'nin ilk döneminde meclise başkanlık yap-
mış, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Dışişleri De-
legesi olmuş, Paris'de, Sorbonne Üniversitesi'nde
felsefe profesörlüğü yapmış, Amerika'da, Princeton
Üniversitesi'nin fahri edebiyat doktorluğu ünvanı-
nı almış, araştırmacı yazar olarak çok sayıda bilim
yapıtı yayımlamış, çeviriler yapmış, "Milletlerarası
Şark Tetkikleri Cemiyeti"nin kurucu üyesi, İstiklâl
Madalyası, Osmanlı Harp Madalyası, gümüş Li-
yakat Madalyası ve Alman Demir Salib Madalyası
sahibi, bütün bunların yanında dürüst, güvenilir ay-
dın kişiliğiyle tanınan Dr. Adnan Adıvar'la ölümüne
dek (1959) birlikte çalışan, doktorun eşi Halide Edip
Adıvar'ın da asistanlığını yapan, onun Kurtuluş Sa-
vaşı anılarını Türkçe olarak basan Veda Günyol;
Cumhuriyet'in aydınlanma felsefesini çok iyi özüm-
semiş bir aydınımızdır. En önemlisi de onun yazın
dünyamıza; aydınlanma felsefemize ilişkin, düşüncel
yönden getirdiği yeniliklerdir. Veda Günyol; Türk
aydınlanmasına özgü çağdaş insancılık (**hümanizm**)
anlayışını, düşünce özgürlüğü ve laiklik bağlamında

yoğurarak yazınımızın deneme türünde özgün örnekler ortaya koymuştur. Onun denemeleri; eleştiri ve deneme türlerini birbirinden kesin sınırlarla ayırmayan bir biçimle işlenmiş, bu iki türün birbirini bütünleyen, iç içe geçmiş biçimleri olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan yazınımızın eleştiri ve deneme alanlarında kendine özgü bir yeri vardır. Onun eleştiriye deneme havasında, denemeyi de genel eleştiri doğrultusunda işleyen “yazınsal yaklaşımlar”ı, insanı ilgilendiren hemen her konuyu kapsar. Başta yazın alanına giren sorunlar olmak üzere, toplumsal yaşam içinde insana özgü her olgu denemelerinde yer alır. Onun aydınlanmacı insanı yaklaşımının en belirgin özelliği, önce kendini ya da kendi düşüncesini, yine kendine özgü bir anlatımla eleştirmesi ve genellemelere de ancak bu yoldan geçerek ulaşmasıdır. “Eleştiri ve denemelerinde geniş anlamıyla bağnazlığa karşı savaşım vermiş olan Vedat Günyol, ortak çalışma arkadaşları Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat ile birlikte, Cumhuriyet Dönemi’nin Batı’ya dönük olmakla birlikte Doğu’nun değerlerini de göz ardı etmeyen, laik, halkçı, hümanist bir aydın örneğidir. Edebiyat yapıtlarına insan ürünü olduğu için sevgiyle yaklaşan ve yapıtlarındaki insanlık değerleri bu gelenek içinde ele almayı ilke edinen Vedat Günyol, tek başına ya da ortak çalışmayla gerçekleştirdiği çevirilerinde de belirli bir seçmeci anlayışıyla insan sevgisini konu edinen ya da insanlık anlayışına ağırlık veren yazarların yapıtlarına öncelik vermiştir. Ayrıca bütün çevirilerinde tıpkı eleştiri ve denemelerinde olduğu gibi yalın ve açık bir anlatım kurmaya çalışarak ‘Türkçe söylemek’ kaygısını benimsemiştir.”(1) Yazın dünyasında Yücel Dergisi’ndeki kitap tanıtım yazılarıyla adını duyuran, kurduğu Yeni Ufuklar Dergisi’ni birkaç yazar kuşağı yetiştiren bir okul durumuna getiren, yine kurucusu olduğu Çan Yayınları’nda yerli, yabancı yazarlardan telif ve çeviri çok sayıda yapıt yayımlayan, Yabancı Diller Okulu’nda Fransızca okutmanı (1959 -1962), Atatürk Erkek Lisesi’nde Fransızca öğretmeni (1963-1972) olan, 1972’de emekliye ayrılan, 12 Mart döneminde siyasal bir suçlamadan dolayı Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat’la birlikte yargılanıp aklanan Vedat Günyol; Aydınlanma Dönemi’nin ilkelerinin çağdaş Türkiye’de kök salması için tüm gücüyle çalışmış, kendisini bu amaca adanmış bir aydınımızdır. O; 1966 yılında yazdığı bir eleştiri yazısında şöyle der:

“Kurtuluş Savaşı gibi eşsiz bir kahramanlık atılımını yansıtan kaç romancımız var diye düşündüm. Nicelik bakımından yoksulluğumuz, avuntusunu nitelik bakımından zenginliğimizde bulur gibi oldu. Karşımda ‘Ateşten Gömlek’ ile ‘Vurun Kahpeye’ birer anıt görkemiyle dikildiler. (...) Kulağımı onlara (Halide Edip Adıvar’ın bu iki romanıyla Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun ‘Yaban’ı ve ‘Ankara’sına) verdim. Şimdi onlar, yılların ötesinden, derin bir iç acısı taşıyan sesleriyle, bize Anadolu’nun yüzüstü bırakılmış insanlarından, ıssız topraklarından, cılız doğasın-

dan ‘söylüyorlar’; aydın denilen azınlığın köylüye karşı kayıtsızlığına, Anadolu’yu bu yüzden yıkıma sürükleyen kara cahilliği sürdürenlere ve sonunda ulusu tembelleğe düşüren ‘tevekkül’ felsefesine başkaldıran sesleri birbirine karıştırıyor. Biri (HEA); özgürlüğe susamış, varlığının bilincine varmış, bağımsızlığı için çarpışan milletin efsane yüklü anlarını, inançla atılışını, özverisini, insanı sarsan bir dehşetle anımsatıyor. Ayrıca ikisi birden, en gerçekçi kalemle, hemen hemen aynı biçimde, yurdun ‘harimine’ kadar sokulan amansız düşman elinin zalimliğini gösteriyor. ‘Yaban’, bir bakıma, aydınlı köylünün, halkın anlaşamalarının verdiği bir acıyı dile getiriyor denebilir. (...) Bu ruh aynı zamanda, baştan başa ‘Ateşten Gömlek’in ruhudur. Binbaşı İhsan Bey aynı bedenini birbirine yabancı kalmış iki parçasını birleştirmek isteğiyle çırpınmaktadır: ‘Düşmanlarımız kendi memleketlerine sahip oldukları gibi biz de sahip olmalıyız. Şimdiye kadar zeytinyağıyla su gibi duran bu halkla biz kaynaşmalıyız.’ Ulusça uğranılan yıkım, bu iki sınıfın birbiriyle kaynaşmasına yol açmıştır: ‘Bana öyle geliyor ki, millet de ben de hep bugünü hazırlamak için geçirdiğimiz şeyleri geçirmişiz ve mazinin hep bugünü anlayan bir manası varmış. (Ateşten Gömlek). (...) Halide Edip’in kişileri, örneğin, ‘Vurun Kahpeye’nin Aliye’si Anadolu’ya, sırf yabancı zulmünden kurtulmak için kaçan ve milli hareketin kazanmasını uzaklardan diliyen, kolu kesik kişiler değil, daha çok, köylünün gözünü açmak, onunla el ele verip düşmana karşı koymak için Anadolu’ya giden tiplerdendir. Aliye’nin şu ateşli yemininde, bütün bir insanlığın kararlılığı, irade tokluğu var: ‘Toprağınız toprağım, eviniz evim; burası için, bu diyarın çocukları için bir ana, bir ışık olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım; vallahi ve billahi!’ (...) Halide Edip’in bu iki yapıtı, ‘milli mücadele’ denilen o uyanış döneminin havasını yansıtmaya bakımından büyük bir başarı noktasıdır. ‘Hayatın bazı ezeli anları vardır ki ne.. şekli ne tarifi vardır. Sadece bir tahassüs, sadece bir hayat sarımsıdır (Vurun Kahpeye).’ İşte Kurtuluş Savaşı, bir milletin böyle bir anı, böyle bir yaşam sarsıntısıydı. Yakup Kadri’nin dediği gibi, ‘bu, bir müstesna hasat mevsimiydi; geldi geçti ve bu mevsim de her ruh gibi en güzel meyvesini verdi. (Ergenekon)’ İşte, o hasat mevsiminin duygu ve düşünce tarihindeki en canlı belgesi ‘Ateşten Gömlek’tir.” (2).

Vedat Günyol; dünyayı, insanlığı ve uygarlığı değiştiren Aydınlanma Dönemi’nin Türkiye’deki büyük devrimci yankısını yürekten kavramış, kendisini yetiştiren o yüce dalganın tertemiz, dupduru, sağlıklı, güzel bir ürünüdür ve yazınımızdaki eşsiz yeri her zaman Türk Aydınlanması’nın en ışıklı, en yapıcı, en üretken ve en yaratıcı sayfalarından biri olarak değerini koruyacaktır. 15.7.2007

(1) Gelişim Hachette Ansiklopedisi, sayı 1702-1703

(2) Vedat Günyol; “Dile Gelseler”, 1966, say 5-6-7-9